

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/30, p. 125-136

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12747>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ **Referees/Hakemler:** Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK –
Dr. Burak TELLİ

This article was checked by iThenticate.

HOCA SAADEDDİN EFENDİ’NİN ELİF-NÂMESİ

Muvaffak EFLATUN*

ÖZET

Hoca Saadeddin Efendi, Osmanlı coğrafyasında 16. yüzyılda yetişmiş önemli isimlerden biridir. O, devrin kültür, bilim ve devlet hayatına damga vurmuş önemli bir şahsiyettir. Renkli bir kişiliğe sahip Hoca Saadeddin Efendi’nin bu yönünü oluşturan önemli öğelerden biri de şairliğidir. Türkçe’nin yanında Arapça ve Farsça’da şiirler yazabilen Hoca Saadeddin Efendi, ebcedi kullanma ve tarih düşürmek becerisi de onun şairliği açısından ciddi bir göstergedir. Tüm bunlara rağmen onun şairlik yönü tam anlamıyla ortaya konulamamıştır. Ankara Milli Kütüphane yazma eserler bölümünde bulunan Hoca Saadeddin Efendi’nin elif-nâme tertip şekliyle yazılmış içerik olarak dini tasavvufi şiirinin yayımlanması onun şairlik yönünün daha iyi ortaya çıkarılmasına yardımcı olacaktır.

Bilim hayatına sunulan elif-nâme örnekleri dikkate alındığında örneklerin Türk edebiyatının halk, klasik ve tasavvuf alanlarına ait olduğu görülmektedir. Hoca Saadeddin Efendi’nin elif-nâmesi de bu çerçeveye uymaktadır. Bu çalışma bahsi geçen şiirin Osmanlı Türkçesi ile yazılmış Ankara Milli Kütüphanede bulunan el yazma metninin transkribe edilmesi, incelenmesi ile metnin şâiri ve elif-nâmeler hakkındaki bilgiyi bünyesinde barındırmaktadır. Makalenin inceleme kısmı; metin olarak sunulan şiirin vezin, nazım şekli, içerik, dil ve üslup açısından değerlendirilmesi biçiminde olacaktır. İçerik, dil ve üslup değerlendirmesi metinden örneklerle de desteklenecektir. Çalışmayla elif-nâme şiir tertip türünün bilim çevrelerince daha iyi tanınmasına ayrıca dini- tasavvufi bir tür olan ilâhının örneklerinin zenginleşmesine katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hoca Saadeddin Efendi, elif-nâme, harfler, muvaşşah(akrostiş)

---

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi. El-mek: meflatun8@hotmail.com

---

ELİF-NÂME OF HOCA SAADEDDİN EFENDİ

ABSTRACT

This study contains research on the poem in the style of elif-nâme written by Hoca Saadeddin Efendi, a writer, statesman, historian and thinker during Ottomans. Hoca Saadeddin Efendi was a writer who could write poems in Turkish, Arabic and Farsi. In addition, his special ability (**Tarih Düşürme Ebced**) is an important feature in terms of his poetry. Although many aspects of Hoca Saadeddin Efendi have been evaluated, his poetry has not been fully evaluated. We hope the poem that we have published would be an introduction to revealing his poetry ability. Elif-nâme is a noun which is formed by the combination of the words elif and nâme. *Elif* is the first letter of the Arabic alphabet; and *nâme* in Persian language means letter, pamphlet, book and corpus. The Elif-nâmes are considered as a subdivision of muvashshah (acrostic), but has acquired literary style qualities in many patterns, which have been recently discovered. Considering the examples of the elif-nâme presented to the scientific life, it is observed that the patterns belong to the popular, classical and mystical fields of Turkish literature. The study includes the information about transcription and analysis of the manuscript text found in the National Library of Ankara, written in Ottoman Turkish and the information about the poetry of the text and elif-nâmeler. The examination part of Article Will be in the form of content, language and style evaluation of the poem which is presented in text form. This study's aim is to contribute to better recognition of the literary style of elif-nâme in scientific areas.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction

The letters, in the history of humanity, since they emerged have been used as the alphabet as well as the source for a lot of belief systems and conceptions. As we check the Islamic civilization in which the Turkish nation is bound to, we see the understanding and systematic developments based on letters. Especially in all areas of literature, letters have been used as ingredients. One of these uses is as Elif-nâmes(plural). Elif-nâmes emerge as a product of acrostic art and in addition to that, it exhibits an independent poetry feature due to its myriad examples and its name as Elif-nâme.

Elif-nâme is a noun which is formed by the combination of the words elif and nâme. Elif is the first letter of the Arabic alphabet; and nâme in Persian language means letter, pamphlet, book and corpus. Elif-nâme, which has the dictionary meaning in these forms, has many definitions as literary terms, too. One of these meanings is like this: when the first letters of the verses or couplets are vertically put together in order, the alphabet is sorted alphabetically from the first letter Elif to the last one Ye mostly in the format of a fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün or with 11 units syllabic verse. It can be seen in different verse types such

---

Turkish Studies

as Ghazal, Müseddes and Qasida. Furthermore, it can be used in various topics and forms of writings such as religious and didactic subjects.

Method

This study has focused primarily on translating a text written in Ottoman Turkish into current Turkish language. For this reason, writing text in translation methods are used. In addition, in order to provide information about the type of text and the author, resources have been collected, classified and then an article has been created in accordance with a scientific composition.

Findings and Discussion

Elif-nâmes Besides categories such as Anatolian classical, lover and mystic poetry, have many examples in other different Turkish communities as well. For example, Ahmet Özçimen by introducing the elif-names in Turkmen literature has contributed to the learning of them outside the Anatolian region. The first example of the Elif-names for the Anatolian territory belongs to Aşık Pasha (1332) and based on the current findings the most examples belong to Bursa Feyzi with nine elif-nâmes.

There are a lot of researchers who have worked on elif-nâme. In order to contribute to the researches, we decided to use the Ankara National Library 06 Mil Yz. A 1977/2 registered page numbers 58b-60a, for publishing the elif-nâme which belongs to Hoca Saadeddin Efendi. We think that one of the famous scholars and historians of the Ottoman Empire, Hoca Saadeddin Efendi's elif-nâme, which is the divine essay in the format of writing, will help scientists in understanding his poetry taste.

Hoca Saadeddin Efendi was a writer who could write poems in Turkish, Arabic and Farsi. In addition, his special ability (Tarih Düşürme Ebcet) is an important feature in terms of his poetry. Although many aspects of Hoca Saadeddin Efendi have been evaluated, his poetry has not been fully evaluated. We hope the poem that we have published would be an introduction to revealing his poetry ability. Before giving a review of the mentioned poem written in Ottoman Turkish, we will talk briefly about Hoca Saadeddin Efendi's life.

Hoca Saadeddin Efendi was born in Istanbul in (1536 or 1537). He is the son of Hasan Can who was buried in Bursa. His grandfather Hafız Mehmed from Isfahan was brought to Istanbul from Tabriz by Yavuz Sultan Selim after Çaldıran victory and served Yavuz. His father, Hasan Can, was the one who showed great merit in chatting and conversation with the king until the last breath of Yavuz Sultan Selim.

Hoca Saadeddin's childhood passed around the Ottoman palace. He received the first information about our history, our cultural life and our civilization from his father Hasan Can. However, the main instructors of Hoca Saadeddin were the important scholars of that period Karamani Mehmed Efendi and Ebussuud Efendi.

Following his education, he was appointed as a teacher in schools such as Murad Pasha in Istanbul in 1556, Yıldırım Bayezid in Bursa in 1564, Hâric in 1565, Bursa Sultani in 1570, and Sahn-ı Seman in 1572. His appointment as a teacher for Şehzade Murad in 1573 led him to find

---

Turkish Studies

his reputation as Hoca and Hoca Effendi. It was an important turning point in Hoca Saadeddin's life. With the emergence of Murad Sultan III in 1574, Saadeddin Efendi was known as Hoca-yi Sultani resisü'l-ülemâ. After the death of Murad III in 1595 and during the reign of Mehmed III, he preserved the title of hâce-i sultani. During the reign of Mehmed III, Hoca Saadeddin Efendi increased his influence in the government. His opinions were considered in appointing Vezir and the Ulama (considered as a class in Ottoman period). In 1596 he was the reason for a great victory by obstructing the Mehmed III from leaving the battlefield because of dispersed troops during the the Eğri expedition. Hoca Saadeddin was appointed Sheikh ul-islam, a superior authority in the issues of Islam in (1597-1598). Hoca Saadeddin Efendi, who died in Istanbul in (1599), was buried beside Eyüp in the mosque he had built in the presence of Yahya Efendi.

After giving brief information about Hoca Saadeddin's life, It is time to give a brief assessment of the poetry we will publish. Let's first examine the poetry in its format. The poem was written in the form of the fâilâtün fâilâtün fâilün. Murabba was used as a verse form. The poem seems to be repetitive since the last part of first stanza was repeating it in the other stanzas. We can give the poem rhyme diagram as aaaa bbbA cccA ....

The poem is arranged based on the rhyme at the end of each stanza according to 29 letters. In stanzas, the letters that make up the rhymes are listed as elif, be, te ... . Since the poem is a repetitive Murabba, except the first stanza, the first three lines of the other stanzas were appropriately rhymed in the order of letters.

Again, when we look at the poetry we observe the dominant expression of pleading, especially Rabbenâ eslihlenâ a'mâlenâ (our Lord, correct our servants!). Poetry begins with the expression of the transience of the world, the fact that the youth comes and finishes rapidly, and that the absolute end will be reserved for every being. The poet prays God to lead his creatures and to show the right path. Hoca Saadeddin Efendi, by pouring words from his tongue as poetry, demands from Allah that he will be kept from the Day of Resurrection when he is sincerely daring to be saved by the help of God.

In the nature of Elif-nâme it is striking to see the use of exclamation prepositions, word expressing a call (Yâ), and prepositions of â used for praying. In the words of the Elders, the Rabbenâ al-a'mâlenâ was reiterated to the content of the poem.

Conclusion

As a result, we can say that Hoca Saadeddin Efendi's elif-nâme is written apart from the normal form of the fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün, which is used in the elif-nâmes and it is fâilâtün fâilâtün fâilün . The poetry received in the form of repetitive Murabba verse and is in the religious-mystical content and composed in the framework of making a plea for forgiveness from Allah. The lines of poetry are arranged according to the alphabetical order of the elif-nâmes. This article suggests that Hoca Saadeddin Efendi has enriched the texts by his poetry in the framework of elif-nâme with the remarkable features and helps evaluate and understand his poetry.

Keywords: Hoca Saadeddin Efendi, elif-nâme, letters, muvashshah (acrostic)

Turkish Studies

Giriş

Klasik Türk edebiyatına mensup şair ve yazarlar birçok edebi türde metinler kaleme almıştır. Edebi tür ise manzum, mensur ve manzum-mensur tarzda düzenlenilen eserlerin konusunu belirleyen terimdir. Edebi türler Türk toplumunun düşünce dünyasını, ahlaki değerlerini, gelenek, göreneklerini ve sosyal yaşantısını yansıtan bir ayna gibidir. Edebi türlerin sınıflandırılmaları da ifade edilen bakış açısının ürünüdür.(Koç Keskin, 2015: 271)

Edebi türlerin sınıflandırılmasında dini- tasavvufi türler mühim bir yer işgal eder. Hoca Saadeddin Efendi'ye ait ve makalenin konusunu teşkil eden şiir tür olarak dini-tasavvufi türlerden ilâhî olarak yazılmıştır. Fakat şiir aynı zamanda harflere dayalı şiir oluşturma tarzlarından elif-nâme özelliği göstermektedir. Makalede öncelikle Klasik Türk şiirinde harf telakkileri ve elif-nâmelerin özellikleri üzerinde durulacaktır. Şiirin türü hakkındaki bilgi ise içerik incelemesinde verilecektir.

İnsanlık tarihi içinde harfler ortaya çıktıkları andan itibaren alfabe olarak kullanımlarının yanı sıra birçok inanç sistemine ve telakkiye kaynaklık yapmıştır. Türk milletinin bağlı olduğu İslam medeniyeti dairesine baktığımızda da harflere dayalı birçok anlayış ve sistematığın geliştiğini görürüz.

Dursun Ali Tökel, Divan Şiirinde Harf Simgeciliği adlı kitabında harflerin inanç ve ilimler (ebced, cifr, reml, vefk gibi), hurûfilik düşüncesi, falcılık, hurûf ilmi, edebiyata yansımalar çerçevesinde kullanıldığını ifade eder (Tökel, 2016). Özellikle edebiyatın her alanında harfler malzeme olarak kullanılmıştır. Bu kullanımlardan biri de elif-nâmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Elif-nâmeler muvaşşahların yani akrostiş sanatının bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte örneklerinin çokluğu ve elif-nâme isimlendirmesinden dolayı bağımsız bir manzume özelliği göstermektedir (Öztoprak, 2012:136).

Elif-nâme, elif ve nâme kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuş bir isimdir. Elif-nâme'nin edebiyat terimi olarak birçok tarifi bulunmaktadır. Bu tariflerden biri şöyledir ; ‘‘mısra veya beyitlerin ilk harfleri alt alta getirildiğine, elif'ten ye'ye alfabetik bir şekilde sıralanan, ekseriyetle arüzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla veya 11'li hece ölçüsüyle nazm edilen gazel, kaside, müseddes gibi farklı şekillerde yazılabilen daha çok dini ve didaktik konulu olmakla birlikte her konuda örnekleri görülebilen şiirlerdir.’’ tarifini yapar (Öztoprak, 2012: 136).

Elif-nâmeler Anadolu sahası klasik, âşık ve tasavvuf şiirinin yanında bu sahanın dışındaki diğer Türk sahalarında da çok sayıda örnekle karşımıza çıkar.Ahmet Özçimen'in Türkmen edebiyatındaki elif-nâmeleri tanıtan makalesi bu konuya zenginlik kazandırmıştır. (Gökçimen, 2010). Elif-nâmelerin Anadolu sahası için ilk örneği Âşık Paşa(Ö.1332)'ya en fazla örneği ise eldeki verilere göre dokuz elif-nâmeyle Bursalı Feyzi'ye aittir (Öztoprak, 2012:142)Elif-nâmeler hususunu dile getiren ilk araştırmacı Amil Çelebioğlu'dur(Çelebioğlu, 1998). Mehmet Temizkan ise Türk Edebiyatında Harf Şiirleri ve Elif-nâmeler isimli kitabıyla elde ettiği yetmiş iki elif-nâmeyi kitaplaştırmıştır (Temizkan, 2007). Amil Çelebioğlu yüz dolayında elif-nâmeden bahsediyorsa da bunları yayımlamamıştır (Çelebioğlu, 1998: 605). Nihat Öztoprak ise seksen civarında elif-nâme topladığını ve bunları kitaplaştırma arzusunda olduğunu vurgulamaktadır(Öztoprak, 2012:136).

Bu isimlerin yanında birçok araştırmacının elif-nâme konusunda çalıştığı bilinmektedir. Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz. A 1977/2 numarada kayıtlı 58b-60a varaklarda bulunan Hoca Saadeddin Efendi'ye ait elif-nâme türünde olan şiirin konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalara katkı sağlamak amacıyla yayımına karar verilmiştir.

Hoca Saadeddin Efendi el-sine-i selase-de yani Türkçe, Arapça ve Farsça şiir yazabilen biridir (Saraç,2016:1013). Ayrıca tarih düşürme becerisi de onun şairliği açısından önemli bir özelliktir(Daş,2003:185). Hoca Saadeddin Efendi'nin birçok yönü değerlendirildiği halde şairlik yönü tam olarak değerlendirilmemiştir. Yayınlananaşiir onun bu yönünün ortaya koyulmasında bir girizgâh olacaktır. Osmanlı Türkçesi ile yazılmış zikri geçen şiirin incelemesi ve transkripsiyonlu metni verilmeden önce Hoca Saadeddin Efendi'nin hayatından kısaca bahsedilecektir.

I. Hoca Saadeddin Efendi'nin Hayatı

Hoca Saadeddin Efendi H.943(M.1536-37) yılında İstanbul'da doğdu (Turan, 1998:196). Bursa'da medfun olan Hasan Can'ın oğludur(Saraç, 2016:1013).Dedesi İsfahanlı Hafız Mehmed, Yavuz Sultan Selim tarafından Çaldıran zaferinden sonra Tebriz'den İstanbul'a getirilmiş babası ise Yavuz'a nedimlik yapmıştır(Turan, 1998:196).Babası Hasan Can, Yavuz Sultan Selim'in son demlerine kadar yanında bulunan padişaha sohbet arkadaşılığı konusunda büyük liyakat gösteren biriydi (Ahmed Refik,1999:70).

Hoca Saadeddin'in çocukluğu Osmanlı saray çevresinde geçmiştir. O, Türk tarihi, kültür hayatı ve İslam medeniyeti hakkındaki ilk bilgileri babası Hasan Can'dan almıştır (Daş,2003:167). Fakat Hoca Saadeddin'in asıl hocaları ise devrinin önemli bilginleri Karamani Mehmed Efendi ile Ebussuud Efendi'dir (Kahraman, 1998:345).

Öğrenim hayatının akabinde 1556 yılında İstanbul Murad Paşa,1564'te Bursa Yıldırım Bayezid, 1565'te Haric medresesi, 1570'te Bursa Sultani, 1572 Sahn-ı Seman medreselerine müderris olarak tayin edildi. Şehzade Murad'a 1573 tarihinde hoca olarak atanması onun Hoca ve Hoca Efendi diye şöhret bulmasına yol açmıştır. Şehzade hocalığı Hoca Saadeddin'in hayatında önemli bir dönüm noktasıdır (Turan, 1998:196; Daş,2003: 168). Sultan III. Murad'ın 1574'te tahta çıkmasıyla birlikte Saadeddin Efendi Hoca-yı Sultâni reisü'l-ulemâ olarak anılır olmuştur. III. Murad'ın1595 yılında vefatından sonra yerine geçen III.Mehmed döneminde de hâce-i sultâni ünvanını muhafaza etti (Daş,2003:169). Hoca Saadeddin Efendi III. Mehmed döneminde devlet işlerinde nüfuzu iyice arttı. Vezirlik veya ilmiye atamalarında onun görüşü alınır oldu(Turan 1998:1997).1596 Eğri seferinde dağılan birliklerimizin yüzünden savaş meydanını terke kalkan III. Mehmed'i engelleyerek büyük bir zaferin kazanılmasına vesile oldu. Hoca Saadeddin H.1006 M.1597-1598 senesinde şeyhülislamlık makamına getirildi (Kahraman 1998:346).1008(1599)'de İstanbul'da vefat eden Hoca Saadeddin Efendi Eyüp civarında Yahya Efendi haziresinde yaptırdığı meşic yanına defnedilmiştir(Saraç, 2016:1013; Mehmed Cemaleddin, 2003: 38).

Hoca Saadeddin Efendi ve ailesi Osmanlı ilmiye sınıfında çok etkili bir konuma sahiptir. Hoca Saadeddin'in çocuklarından başlamak suretiyle aile birçok şeyhülislam, müderris, kadı ve kazasker yetiştirmiştir (Daş, 2003: 175-78).

Hoca Saadeddin Efendi ilmiye mensubu ve devlet adamı olmasının yanında aynı zamanda nesir alanında usta ve onun kadar olmasa da şairlik yönü bulunan biridir. Kaleme aldığı eserler hayli yekün tutar. Bunlar tercüme ve telif eserlerdir. Tâcü't-tevârih, Selim-nâme, Münşeâtları, Kaside-i Sa'di fi'l-Akâid, Hâşiye a'lâ'l-Beyzâvî, Şemâiliyye telif; Mir'âtul-Edvâr ve Mirkatü'l-Ahbâr, Behçetü'l-Esrâr ve Ma'denü'l-Envâr, el-Emâlî, Risâle-i Kuşeyri, Miftahu's-Saâdet Hoca Saadeddin'in tercüme eserleridir. Bunlar arasında Osmanlı devletinin kuruluşundan Yavuz Sultan Selim(1512-1520) devri sonuna kadar geçen olayların anlatıldığı Tâcü't-Tevârih ona haklı bir şöhret kazandırmıştır. Esere birçok zeyl yazılmış ve Avrupa'da birçok tercümeleri yapılmıştır (Turan, 1998: 1998; Daş, 2003:194-205; Saraç, 2016:103-1014).

II. Hoca Saadeddin Efendi'nin Elif-nâmesi'nin İncelenmesi

A. Şekil

Elif-nâme'de nazım şekli olarak murabba kullanılmıştır. Şiir remel bahrinin fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. İlk bendin son mısrası diğer bentlerde tekrar ettiği için şiir mütekerrir görünümündedir. Şiirin kafiye şeması aaaA bbbA cccA... şeklindedir.

Elif-nâme yirmi dokuz harfe uygun olarak bendin sonundaki kafiyeye göre tertib edilmiştir. Bentlerde kafiyeyi oluşturan harfler her bende bir harf gelecek şekilde elif, be, te... biçiminde sıralanmaktadır.

Elif-nâmelerin tertib usûlüyle ilgili birçok tasnif denemesi vardır. Bu tasnif denemelerinden birini yapan Nihat Öztoprak görüşünü şu şekilde maddeleştirmiştir:

1. Düz Elif-nâmeler
2. Ters Elif-nâmeler
3. Düz-Ters Elif-nâmeler
4. Kafiyeleri Alfabetik Sıralanan Elif-nâmeler
5. Eğitici ve Eğlence Amaçlı Elif-nâmeler

(Öztoprak, 2009: 817-829)

Yukardaki tasniften hareket edersek Hoca Saadeddin Efendi'nin şiiri kafiyeleri alfabetik sıralanan Elif-nâmeler maddesine girmektedir.

B. Muhteva Özellikleri

Elif-nâmeler âşık, klasik ve tasavvufî edebiyata mensup şairlerin kaleme aldıkları bir tarz olduğu için, bu şiirlerde muhteva çeşitliliğiyle karşılaşmaktayız. Özellikle tasavvuf çizgisinde bulunan şairler tasavvufî mecazlar çerçevesinde yazdıkları elif-nâmelere anlam derinliği katmışlardır. Bizim incelediğimiz elif-nâme ise Osmanlı Türkçesi metninde ilâhî olarak geçmektedir. Bu da onun tasavvufî bir tür çerçevesinde yazıldığını gösterir.

İlâhî; “edebiyatta mutasavvıf şairlerin dini konularda Allah’ı övmek, O’na yalvarmak için yazdıkları şiirlere” denir (Pala, 2009: 229). Münâcat ve tevhîd türlerine benzeyen ilâhî genelde hece ölçüsüyle yazılmakla birlikte aruz ölçüsü ile de kaleme alınmaktadır.

Şiire bakıldığında bir yalvarış edasının hâkim olduğu bent sonlarında tekrar eden Rabbenâ eslihenâ a’ mâlenâ (Rabbimiz, amellerimizi ıslah et!) ifadesinde daha iyi gözlemlenir. Şiir, dünyanın geçiciliği, gençliğin hızla akıp gittiği ve mutlak sonun her varlık için vâkî olacağı gerçeğini ifadeyle başlamaktadır (Bend 1-2). Şâir, Allah’a amellerini ıslah etmesi ve doğru yola ulaştırması için dua etmektedir. Nefsin, şeytanın hep kötülüğü arzu ettiği bu durumdan da ancak Mevla’nın yardımıyla kurtulabileceğimizi içten bir dille kelimelere döken Hoca Saadeddin Efendi, kıyamet vakti elinden tutulmasını dergâh-ı ilahîden talep etmektedir (Bend 6, 24).

Şiirin bütünü bir kulun acizliği, günahkârlığı, varlığının geçiciliği karşısında sonsuz güç sahibi Yaraticısına sığınışını vurgular.

C. Dil ve Üslup

Elif-nâme'nin dil açısından Eski Anadolu Türkçesi özellikleri gösterdiği ve didaktik bir üslupla kaleme alındığı dikkati çeker.

Dil yönüyle metne bakıldığında Eski Anadolu Türkçesinde sıkça karşılaşılan İpTır, İpTir eki metinde gerektiği yerde kullanılmıştır:

Dar olupdur bize bu dâr-ı fenâ (1/1)

Yine i-e meselesi fonatik özellikler çerçevesinde metnimizde mevcuttur.

Âkil olan itmez ana i'tinâ (1/3)

Metinde Eski Anadolu Türkçesi ses özelliklerinden t-d değişimi göze çarpar.

Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi özelliklerinden olan görülen geçmiş zaman eki hep düz ünlülü olup yuvarlak ünlülü değildir.

Hak ecel hakkında buyurdi le'ât (3/2)

Şiir metninde Türkçe kelimelerin yanında kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerin o günün ortalama insan tipinin anlayacağı kelimeler olduğu söylenebilir: binâ, i'tinâ, misâfirhâne, habîs, îmân, Kur'ân, hadîs, mahlûk, râh murâd, güftâr, ârzû bu hususta verilebilecek örnekler arasındadır.

Şiir, dua mahiyetinde bir metin olduğu için yalvarış, yakarış ifade eden kelimelerin, yâ ve â ünlem edatlarının kullanımı dikkat çekicidir. Kelam-ı kibar olan Rabbenâ eslihlenâ a'mâlenâ şiirin muhtevasına uygun bir şekilde tekrar etmiştir.

Şiir metni didaktik olduğundan sanatlı bir söyleyişle karşılaşılmamaktadır Bahr-i aşk gibi basit teşbihlerin, gece-gündüz gibi basit tezatların, ey Mevlâ, yâ Mugîs gibi nidâ sanatının olduğu şiirde Arapça bir kelam-ı kibar iktibas yoluyla kullanılmıştır.

Sonuç

Hoca Saadedin Efendi, Osmanlı coğrafyasında 16.yüzyılda yaşamış önemli bir kültür, bilim ve devlet adamıdır. O'nun çok yönlü bir insan olduğunun göstergelerinden biri de şairliğidir. Ankara Milli Kütüphane yazma eserler içinde bulunan elif-nâme tertibinde ve Hoca Saadeddin Efendi'ye ait şiir şairliği hakkındaki yorumlara katkı sağlayacak mahiyettedir.

Şiir, nazım şekli olarak mütekerrir murabba ile kaleme alınmıştır. Vezin açısından şiir, elif-nâmelerde genelde kullanılan fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbının dışında fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Değerlendirmeye tabi tutulan şiir 'kafiyeleri alfabetik sıralanan elif-nâmeler'e uygun biçimde düzenlenmiştir. Metin tertip düzeni olarak elif-nâme olmakla birlikte içerik olarak ilâhî türündedir. Haliyle dini-tasavvufî içerikte olan metin, Allah'a yalvarış ve af dileme duyguları çerçevesinde kompoze edilmiştir.

Metnin dil yönüyle Eski Anadolu Türkesi özellikleri gösterdiği, metinde teşbih, tezat, nidâ ve iktibas sanatların kullanıldığı gözlemlenmektedir.

III. Hoca Saadeddin Efendi'nin Şiiri'nin Transkripsiyonlu Metni

İlâhî-i H'âce Sa'ade'd-dîn Efendi Şeyhü'l-İslâm Raḫmetullâh-i 'Aleyh Ḥurûf-ı teḫceci üzre tamâm olmuşdur.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

58-b

Dar olupdur bize bu dâr-ı fenâ

Elif

İnhidâm için yapılmış bu bina

'Âkıl olan itmez aña i'tinâ

Rabbenâ eşlihlenâ a'mâlenâ

İdevüz ‘ilm-i ledünden fehm-i rāz
Rabbenā eşlihlenā a‘mālenā

İdelüm vesvās-ı şeytāndan hırās Sin
Cāmi’-i tevhīde uralım esās
Nūr-ı Qur’ānda kılalum iktibās
Rabbenā eşlihlenā a‘mālenā

Baħr-ı ‘aşka tal ƙo gitsün ‘aql u hūş Şın
Belki baħr-ı ‘aşk ol it cūş u hurūş
Söyle bu güftarı vü olma cūş
Rabbenā eşlihlenā a‘mālenā

İsterisen olasıñ maqbūl u hāş Sad
Māsivā naqşında it ƙalbin hālāş
Hızb-i şeytānı bu güftār ile nāş
Rabbenā eşlihlenā a‘mālenā

59-b

İtmediñ rāh-ı rızāda irtiyāz Dad
Ƙalbe hiç açılmadı nūr-ı riyāz
Gitmedi fās gönülden inkıbāz
Rabbenā eşlihlenā a‘mālenā

Baş olundukta hisāb için bisāt Tı
Virme Yā Rab ƙadrimize inhitāt
Olsun āsān hevl-i mizān u hılāt
Rabbenā eşlihlenā a‘mālenā

İtmedüñ vā‘izler ile itti‘ āz Zı
Dönmedi Hāƙƙa bu nefsi-bi-hıfāz
Yā İllāhī sen naşīb et imtifāz
Rabbenā eşlihlenā a‘mālenā

Hāyf kim itdüñ hevāya ittibā‘ Aydın
Emr-i emmāre bize oldı meṭā‘
Kimseye ƙalmaz çü bu fānī meṭā‘
Rabbenā eşlihlenā a‘mālenā

Ṭoldı bādgire naħvetle dimāğ Ğayın
Gelmedi nefsiñ hevāsından ferāğ
Çünki āgāh olıcaƙ demdür bu çağ
Rabbenā eşlihlenā a‘mālenā

Nice bir ƙalbe ola ğaflet ğılāf Fe
Ārzü-yı nefse itmezsen hılāf
Söyle bunu Ka‘beyi ƙılıp ṭavāf
Rabbenā eşlihlenā a‘mālenā

Turkish Studies

Kûy-ı canândan kılalı cân 'ırağ Hâne-i kalbi yağar nâr-ı firâğ Göç zamânı geldi görmedin yarağ Rabbenâ eşlihlenâ a'mâlenâ	Kef
İdelüm mir'ât-ı kalbi şâf pâk Dest-i şevk ile kılalum şebi çâk 60-a Bulalım râh-ı reşâda insilâk Rabbenâ eşlihlenâ a'mâlenâ	Kaf
Her nefes irmekde peygâm-ı ecel İrdi rihlet vakti dirler el-'acel Gidevüz şifru'l-yed andandur vehel Rabbenâ eşlihlenâ a'mâlenâ	Lam
Yâ ilâhe'l-'âlemîn yâ ze'l-kıdem Geldi cümle seyyi'âtımda ne dem Tut elüm ol günde ki sürçe kadem Rabbenâ eşlihlenâ a'mâlenâ	Mim
Geldi rihlet vakti teng oldu zamân Eyle hıfz-ı imânımız yâ Müste'ân Nefs ile şeytân elinden el-âmân Rabbenâ eşlihlenâ a'mâlenâ	Nun
Ekmedin tohum-ı 'amel geldi direv Eski gâfletle geçer her sâl-ı nev Hayf kim yok bize güş-ı Hâk k'sinev Rabbenâ eşlihlenâ a'mâlenâ	Vav
Korğarım üstümde bite her giyâh Göstere 'ariflere şekl-i günâh Anuñ için eylerim her gün dün âh Rabbenâ eşlihlenâ a'mâlenâ	He
Virmedüñ âyîne-i kalbe cilâ Eylerüz evüñ bu menzilde cilâ Kimseye kalmadı bu habs-i belâ Rabbenâ eşlihlenâ a'mâlenâ	Lamelif
Sende n'eyler Sa'diyâ dünyâ gamı Anı naşb-i 'ayn iden olur 'âmî Gelmedi mi dağı istihdâmı Rabbenâ eşlihlenâ a'mâlenâ	Ye

KAYNAKÇA

- Ahmed Refik. (1999). Osmanlı Âlimleri ve Sanatkârları. Haz. Dursun Gürlek. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (1998). Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları. İstanbul: MEB Yayınları.
- Daş, A. (2003). “Hoca Saadeddin Efendi’nin Hayatı ve Eserleri”. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,14: 165-209.
- Gökçimen, A.(2010). “Türkmen Edebiyatında Elif-nâme”. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,43: 105-120.
- Kahraman, S.A. vd. (1998). İlmîye Sâlnâmesi. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Koç Keskin, N. (2015). “Eski Türk Edebiyatında Edebi Türler”. Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mehmed Cemaleddin. (2003). Osmanlı Tarih ve Müverrihleri (Âyine-i Zürefâ).Haz. , Mehmet Arslan. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Milli Kütüphane 06 Mil. Yz. A 1977/2.
- Öztoprak, N. (2009). “Elif-nâmeleri Tertip Hususiyetleri ve Metin Tesisindeki Yeri”, Uluslar Arası Türklük Bilgisi Sempozyumu Bildirileri 2,Erzurum.
- Öztoprak, N. (2012). “Bursalı Feyzî Efendi’nin Elif-nâmeleri”. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, XXXV(35): 135- 167.
- Pala, İ. (2005), Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Saraç, M. A. Y.(2016). Osmanlı Müellifleri. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Temizkan, M. (2007). Türk Edebiyatında Harf Şiirleri ve Elif-nâmeler. İzmir: Külcüoğlu Kültür Merkezi.
- Tökel, D. A. (2016).Divan Şiirinde Harf Simgeçiliği. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları.
- Turan, Ş. (1998).“Hoca Saadeddin Efendi”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. XVIII: 196-198.